

درسه سیستان نام نیشی

پایان نامه کارشناسی ارشد

گروه فقه و اصول

نماز جمعه از دیدگاه مذاهب اسلامی

استاد راهنما:

حجت الاسلام والمسلمین احمد قدسی (دام عزه)

استاد مشاور:

حجت الاسلام و المسلمین سید محمد نجفی (دام عزه)

دانش پژوه: سید شاهد حسین نقوی

سال تمصیلی ۸۵ - ۱۳۸۴

کتابخانه جامع مرکز جهانی علوم اسلامی

شماره ثبت:

۱۹۸۲

تاریخ ثبت:

بسم الله الرحمن الرحيم

مرکز جهانی علوم اسلامی مسئول عقایدی که نویسنده در این پایان نامه
اظهار کرده است، نمی باشد استفاده از این اثر با ذکر منبع بلا مانع است.

تقديم به

صاحب شريعت پيامبر اعظم حضرت محمد (صلى الله عليه و آله) و اهل
بيت عصمت و طهارت (عليهم السلام) خصوصاً منجى عالم بشرية قطب
عالم امكان حضرت صاحب العصر (عليه السلام) روحى و ارواح العالمين
لتراب مقدمه الفداء.

تقدیر و تشکر

عن ابی الحسن الرضا (علیه السلام) «من لم یشکر المنعم من المخلوقین لم یشکر الله عزوجل»
حمد و سپاس خدای را که انسان را آفرید و سرشت او را به نیکوی خلق کرد و او را از زیاله عدم به
هاله وجود آورد و مهر و محبت و علاقه را بین آنها قرار داد و نعمتهای بی‌شمار را برای او گمارد که در شکر
گذاری او قاصر است.

سلام و صلوات بی پایان بر پیامبران بزرگ خدا بخصوص خاتم پیامبران محمد بن عبد الله (علیه السلام)
و درود بر سلاله پاکش سرور زنان عالم حضرت فاطمه (علیها السلام) و درود بیکران به ائمه معصومین
(علیهم السلام) که هادیان بر حق بشریت اند.

سلام و درود بر ادامه دهندگان راه انبیاء، علماء اعلام در تمامی اعصار و قرون، بخصوص قرن حاضر و
سلام و درود بر تمام فقهای که در شرائطی گوناگون با زحمات خالصانه خود، مشعل فروزان هدایت را
روشن نگهداشتند بخصوص امام خمینی (رحمة الله علیه) احیاء کننده اسلام ناب محمدی در عصر حاضر
سلام بر مقام معظم رهبری حضرت آیه الله خامنه ای (مدظله العالی) که ادامه دهنده راه حضرت امام است
سلام و درود بر تمام اساتیدی که در جهت احیاء اسلام با تدریس و تعلیم و تالیف و تصنیف در حوزه های
علمیه بر جهان تلاش می نمایند.

سلام و درود بر پدر و مادر مشفق و فداکار که در هموار کردن راه تحصیل کمک فراوانی مبذول
داشته اند

از اساتید محترم مدرسه عالی حضرت امام خمینی که در طول چندین سال از محضر گرامیشان استفاده
های فراوان نموده ام کمال تشکر و قدردانی می نمایم.

و سلام و سپاس به استاد راهنما حضرت حجة الاسلام احمد قدسی (مدظله العالی) که در طول مدت تحقیق پیرامون موضوع پایان نامه لطف و مرحمت خویش را به حقیر، مبذول داشتند.

و سلام و سپاس به استاد مشاور جناب حجة الاسلام سید محمد نجفی (مدظله العالی) که در حقیقت بیشتر زحمات و الطاف ایشان بوده که بنده توانستم که این پایان نامه را به اتمام برسانم. و همچنین تمام کسانی که در این راه بنده را هدایت و راهنمایی نمودند.

و در آخر سپاسگذارم از مدیریت محترم مدرسه حضرت حجة الاسلام هاشمیان و تمام مسئولین محترم مقطع تحصیلات تکمیلی و واحد پایان نامه که با وجود تاخیر زیاد، باز هم با صبر و حوصله ما را یاری نمودند تشکر و قدر دانی را می نمایم.

ان شاء الله نزد خداوند مأجور خواهند بود.

و السلام

سید شاهد حسین نقوی

چکیده مطالب

رساله حاضر که عنوان «نماز جمعه از نظر مذاهب اسلامی» به خود اختصاص داده است که مشتمل بر سه بخش که هر بخش که شامل چند فصل می باشد.

بخش اول: تحت عنوان کلیات که مشتمل است بر تعریف مسأله و تبیین آن، اهمیت نماز جمعه و سیاسی، عبادی بودن آن و سیر تاریخی نماز جمعه.

بخش دوم در حکم نماز جمعه در عصر غیبت است که شامل سه فصل است در فصل اول راجع به مشروعیت نماز جمعه در عصر غیبت بحث شد که آیا نماز جمعه در زمان غیبت حضرت ولی عصر (ع) اقامه اش جائز است یا نه؟

فصل دوم راجع به وجوب نماز جمعه و فصل سوم راجع به تعیینی یا تخییری بودن نماز جمعه است. بخش سوم راجع به شرایط نماز جمعه از دیدگاه مذاهب اسلامی مورد بحث و بررسی قرار گرفته و این بخش دارای دو فصل می باشد که فصل اول راجع به شرایط وجوب نماز جمعه است و فصل دوم راجع به شرایط صحت نماز جمعه.

در این رساله سعی شده تا حتی المقدور از منابع معتبر و اصول فریقین، استفاده شود.

فهرست مطالب

فهرست مطالب

تقدیم به.....

تقدیر و تشکر.....

چکیده مطالب.....

فهرست مطالب..... الف

۱- مقدمه..... ۱

۲- ضرورت و اهداف تحقیق..... ۲

۳- روش تحقیق..... ۳

۴- پیشینه تحقیق..... ۴

۵- پرسشهای تحقیق..... ۱۱

بخش اول: کلیات

۱- تعریف مسأله و تبیین آن..... ۱۳

۲- جمعه از نظر لغت..... ۱۳

فهرست مطالب

- ۳- وجه تسمیه ۱۴
- ۴- اهمیت مسأله و سیاسی عبادی بودن نماز جمعه ۱۶
- ۵- شاخصه های اجتماعی و سیاسی نماز جمعه ۱۹
- ۶- سیر تاریخی نماز جمعه ۲۲
- ۱- ۶ عصر تشریح ۲۲
- ۲- ۶ عصر ائمه (علیهم السلام) ۲۴
- ۳- ۶ عصر غیبت صغری ۲۷
- ۴- ۶ عصر شیخ طوسی ۳۱
- ۵- ۶ عصر علامه حلی ۳۶
- ۶- ۶ عصر محقق کرکی «یا عصر صفوی» ۴۲
- ۷- ۶ عصر وحید بهبهانی ۴۶
- ۸- ۶ عصر جمهوری اسلامی ۴۷
- ۹- ۶ نتایج بحث تاریخی نماز جمعه: ۴۷
- ۱- مشروعیت نماز جمعه در عصر غیبت ۵۱

فهرست مطالب

بخش دوم

فصل اول: مشروعیت نماز جمعه در عصر غیبت

- ۱-۱ نظریه عدم مشروعیت نماز جمعه در عصر غیبت ۵۲
- دلیل اول: اجماع ۵۲
- حیثیت اجماع در عدم مشروعیت ۵۲
- دلیل دوم: سیره قطعیه ۵۴
- دلیل سوم: مخالفت با اجماع ۵۹
- دلیل چهارم محذوریت بین وجوب و حرمت ۶۱
- دلیل پنجم: مظنه فساد ۶۳
- دلیل ششم: روایات ۶۷
- ۱-۲ قائلین به حرمت اقامه نماز جمعه در عصر غیبت ۷۲

فصل دوم

- وجوب نماز جمعه ۷۹

فصل سوم

- کیفیت وجوب ۸۲
- ۱- وجوب تعیین نماز جمعه در عصر غیبت و بررسی ادله آن ۸۲
- دلیل اول: آیه ۸۷
- دلیل دوم: روایات ۹۲

فهرست مطالب

۹۲	حدیث اول: صحیحہ زرارہ .....
۹۷	حدیث دوم: صحیحہ ابی بصیر و محد بن مسلم .....
۹۹	حدیث سوم: صحیحہ ابی بصیر و محمد بن مسلم .....
۱۰۲	حدیث چهارم: صحیحہ زرارہ .....
۱۰۳	روایات مقیدہ .....
۱۰۶	دلیل سوم: استصحاب .....
۱۰۷	دلیل چهارم: اصالة الجواز .....
۱۱۰	۲- قائلین وجوب تعیین نماز جمعہ در عصر غیبت .....
۱۱۴	۳- وجوب تخییری نماز جمعہ و ادله آن .....
۱۱۷	۴- قائلین وجوب تخییری نماز جمعہ در عصر غیبت .....
	بخش سوم: شرائط وجوب نماز جمعہ
	فصل اول
۱۲۵	شرائط وجوب اقامہ نماز جمعہ از نظر مذاہب اسلامی .....
۱۲۵	شرط اول: بلوغ .....
۱۲۵	شرط دوم: عقل .....
۱۲۵	شرط سوم: حضور .....
۱۲۸	شرط چهارم: حریت .....

فهرست مطالب

۱۲۸	شرط پنجم: ذکوریت
۱۲۸	امامیه و شرط ذکوریت
۱۳۲	شافعیه و شرط ذکوریت
۱۳۳	حنابله و شرط ذکوریت
۱۳۴	حنفیه و شرط ذکوریت
۱۳۶	مالکیه و شرط ذکوریت
۱۳۷	شرط ششم: سلامت جسمی
۱۳۷	امامیه و شرط سلامت جسمی
۱۴۲	حنابله و شرط سلامت جسمی
۱۴۳	مالکیه و شرط سلامت جسمی
۱۴۴	شافعیه و شرط سلامت جسمی
۱۴۵	حنفیه و شرط سلامت جسمی
۱۴۶	شرط هفتم: فاصله بین شخص و محل اقامه نماز جمعه
۱۴۶	امامیه
۱۴۹	مالکیه
۱۵۲	حنفیه
۱۵۲	شافعیه
۱۵۹	حنابله

فصل دوم

۱۶۱	شرائط صحت نماز جمعه و مذاهب اسلامی
۱۶۱	شرط اول: امام یا نائب او

فهرست مطالب

- ۱-۱ منصب بودن امامت نماز جمعه و مذاهب اسلامی..... ۱۶۱
- ۱-۲ مذاهبی که نافی منصب بودن امامت نماز جمعه هستند..... ۱۶۲
- مالکیه..... ۱۶۲
- شافعیه..... ۱۶۳
- حنبلیه..... ۱۶۵
- ۱-۳ مذاهبی فقهی که قائل به منصب بودن امامت نماز جمعه هستند..... ۱۶۶
- حنفی..... ۱۶۶
- مستندات نظریه حنفی ها..... ۱۶۷
- فقه امامیه..... ۱۷۱
- ۱-۴ امامت نماز جمعه نزد امامیه..... ۱۷۲
- ۱-۵ اقوال فقهاء..... ۱۷۴
- ۱-۶ ادله منصب بودن نماز جمعه در روایات..... ۱۷۷
- دلیل اول: روایات..... ۱۷۷
- دلیل دوم: سیره پیامبر و خلفاء..... ۱۷۹
- دلیل سوم: اجماع فقهاء امامیه..... ۱۸۰
- ۱-۷ امامت نماز جمعه عصر غیبت..... ۱۸۰
- ۱-۷-۱ اذن عام..... ۱۸۰
- ۱-۷-۲ اذن خاص برای نواب عام (فقهاء)..... ۱۸۷
- نظریه اول: منصب امامت نماز جمعه جدا از شئون ولایت فقیه..... ۱۸۸
- نظریه دوم: منصب امامت نماز جمعه از شئون ولایت فقیه و ادله آنان..... ۱۹۱

فهرست مطالب

- ۱-۸ اثبات منصب امامت نماز جمعه از راه دیگر ۱۹۷
- ۱-۸-۱ عمومیت لفظ امام ۱۹۷
- ۱-۸-۳ شامل بودن دوره قبض ید و بسط ید به نواب عام ۲۰۲
- شرط دوم: وقت ۲۰۶
- امامیه
- ابتدای وقت نماز جمعه ۲۰۶
- انتهای وقت نماز جمعه ۲۰۹
- فرع اول ۲۱۲
- فرع دوم ۲۱۵
- وقت نماز جمعه از نظر اهل سنت ۲۱۶
- شافعیه ۲۱۶
- حنفیه ۲۱۷
- مالکیه ۲۱۹
- حنابله ۲۲۰
- ملخص کلام ۲۲۳
- شرط سوم: جماعت و بررسی ادله آن ۲۲۴

فهرست مطالب

۲۲۴	.....	امامیه
۲۲۵	.....	حنفیه
۲۳۱	.....	حنابله
۲۳۲	.....	شافعیه
۲۳۴	.....	مالکیه
۲۳۴	.....	شرط چهارم عدد
۲۳۴	.....	امامیه
۲۳۵	.....	منشأ اختلاف
۲۳۸	.....	شافعیه
۲۴۱	.....	حنابله
۲۴۳	.....	مالکیه
۲۴۳	.....	حنفیه
۲۴۳	.....	شرط پنجم: خطبه
۲۴۳	.....	امامیه
۲۴۴	.....	وجوب خطبه و ادله آن
۲۴۵	.....	شرائط خطبه

فهرست مطالب

۲۴۵	شرط ۱- وقت.....
۲۴۹	شرط دوم: وجود تعدادی از مستمعین.....
۲۵۴	شرط چهارم: قیام خطیب.....
۲۵۶	شرط پنجم: نشستن خطیب بین دو خطبه.....
۲۵۹	شرط ششم: عربی بودن خطبه.....
۲۶۲	شرط هفتم: اشتراط طهارت از حدث و خبث.....
۲۶۵	هشتم: تکلم در حین خطبه.....
۲۶۹	شرط نهم: وحدت امام و خطیب.....
ارکان خطبه.....	
۲۷۱	رکن اول حمد و ثناء.....
۲۷۲	رکن دوم: درود وسلام بر محمد وآل محمد.....
۲۷۳	رکن سوم: وصیت به تقوی و موعظه.....
۲۷۴	رکن چهارم: قرائت قرآن.....
۲۷۵	ترتیب در اجزاء و ارکان خطبه.....
۲۷۶	حنابله و خطبه نماز جمعه.....
۲۷۷	وجوب خطبه.....
ارکان خطبه.....	
۲۷۸	رکن اول: حمد و ثنا.....
۲۷۸	رکن دوم: صلوة بر پیامبر گرامی اسلام.....
۲۷۹	رکن سوم: خواندن قرآن کریم.....
۲۸۱	رکن چهارم: موعظه و وصیت به تقوی.....

فهرست مطالب

۲۸۱	شرائط خطبه	
۲۸۱	شرط اول: دو تا بودن خطبه	
۲۸۲	شرط دوم: حضور عدد معتبر	
۲۸۲	شرط سوم: وقت	
۲۸۲	شرط چهارم: تقدم خطبه بر نماز	
۲۸۳	شرط پنجم: موالات	
۲۸۳	شرط ششم: نطق در خطبه شرط است	
۲۸۳	شرط: هفتم طهارت	
۲۸۴	شرط هشتم وحدت خطیب و امام	
۲۸۵	شرط نهم: نشستن بین دو خطبه	
۲۸۶	شرط دهم: قیام	
۲۸۷	حنفیه:	
۲۸۷	وجوب خطبه	
۲۸۸	شرائط خطبه	
۲۸۸	شرط اول: وقت خطبه	
۲۸۹	شرط دوم: تقدم	
۲۸۹	شرط سوم: نشستن خطیب بین دو خطبه	
۲۹۰	شرط چهارم: طهارت	
۲۹۱	شرط پنجم: قیام	
۲۹۲	شرط ششم: سکوت و گوش فرا دادن به خطبه	
۲۹۴	ارکان خطبه	
۲۹۵	مالکیه	

فهرست مطالب

- ۲۹۶ ..... وجوب خطبه و ادله آن
- ۲۹۷ ..... شرائط خطبه
- ۲۹۷ ..... شرط اول: وقت
- ۲۹۷ ..... شرط دوم: تقدم خطبه بر نماز
- ۲۹۸ ..... شرط سوم: نشستن خطیب بین دو خطبه
- ۲۹۸ ..... شرط چهارم: سکوت و گوش فرا دادن خطبه
- ۲۹۹ ..... شرط پنجم قیام
- ۲۹۹ ..... شرط ششم: عربی بودن
- ۲۹۹ ..... شرط هفتم: حضور جماعت
- ۳۰۰ ..... ارکان و مقدار خطبه
- ۳۰۰ ..... شافعیه
- ۳۰۰ ..... ۱- وجوب خطبه
- ۳۰۱ ..... شرائط خطبه
- ۳۰۱ ..... شرط اول: وقت خطبه
- ۳۰۱ ..... شرط دوم: تقدم خطبه بر نماز جمعه
- ۳۰۲ ..... شرط سوم: قیام خطیب
- ۳۰۳ ..... شرط چهارم: نشستن خطیب بین دو خطبه
- ۳۰۳ ..... شرط پنجم: طهارت
- ۳۰۴ ..... شرط ششم: عدد
- ۳۰۵ ..... شرط هفتم: عربی بودن خطبه
- ۳۰۵ ..... شرط هشتم: سکوت و گوش فرا دادن به خطبه
- ۳۰۷ ..... شرط نهم: موالات بین دو خطبه و بین خطبه و نماز جمعه

فهرست مطالب

- ۳۰۷ ..... ارکان خطبه
- ۳۰۷ ..... رکن اول: حمد و ثناء خداوند متعال
- ۳۰۷ ..... رکن دوم: درود بر پیامبر گرامی اسلام
- ۳۰۸ ..... رکن سوم: قرائت قرآن
- ۳۰۸ ..... شرط ششم: شهر بودن
- ۳۰۹ ..... فتوی ابوحنیفه و ادله آن
- ۳۱۲ ..... نقد ادله مذهب حنفیه
- ۳۱۶ ..... تعریف شهر و نقد بر آن
- ۳۱۸ ..... شرط هفتم: مقارن نبودن با جمعه دیگر
- ۳۲۵ ..... خلاصه مطالب
- ۳۲۹ ..... منابع و مآخذ

۱- مقدمه

«الحمد لله الذي اللهم السداد، و هدى الى الرشاد، و دعا خلقه الى التوحيد و الاتحاد، و حثهم على المحبة و التوآلف و الوداد، جعل ذريعتها الحج و الجمعة و الاعياد، و صلى الله على نبيه الجامع للاضداد، النذير البشير الهادي بالوعد الابعاد، محمد و آله مفاخر الامجاد. ساسة العباد و اركان البلاد، و تعسا، و نكسا، لاعدائهم و الاوغاد الى يوم التناد».

هدف بعثت انبياء «صلوات الله عليهم اجمعين» همان غرض خلقت جن و انس که خداوند عالم می فرماید: «و ما خلقت الجن و الانس الا ليعبدون» می باشد و آن این است که انسانیت را به بندگی خدای متعال، فرا خوانده، حرکت انسان راه، در مسیر فطرت الهی و بر امتداد خط تکامل حقیقی و واقعی تضمین نمایند. زیرا بدون تردید «بندگی حقیقی» است که انسان را نسبت به حقیقت برتر در جهان هستی که عبارت است «کمال مطلق»، آشنا سازد.

بدون شک رسیدن به چنین «کمال مطلق» بوحدهت و یگانگی جامع الاطراف بستگی دارد. چون توحید راستین تنها با اعتقاد به یگانگی خالق تحقق نمی یابد.

بلکه علاوه بر این در فهم توحید اعتقاد به وحدت عالم و وحدت نظام آن و سوق دادن تمام نیروها به سمت مرکز واحد و یکی ساختن آنها و بکار گرفتن آنها در این راه، مأخوذ است. منظور از وضع عبادات اجتماعی در اسلام نیز همین است که راه توحید یعنی یکی شدن و یکی ساختن ارائه شود و شرائطش را ایجاد و موانعش مرتفع گردد. تا اتحاد راستین بوجود آید. اجتماع شبانه روزی، محلی را در صبح و ظهر و شب تحت عنوان نماز جماعت مقرر نمود، سپس اجتماع هفتگی عام را بعنوان نماز جمعه تأسیس کرد که در هفت روزی یکمرتبه مردم گرد هم آیند، اجتماع حج را برای وحدت همه مسلمین جهان در سالی یکبار تشکیل داد. انسان که در روی زمین خلیفه الله است موظف شده که کثرت های را به سوی وحدت سوق دهد تا به کمال مطلوب نائل گردد. و این کمال مطلوب در صورتی ممکن است که انسانها خود با هم متحد باشند و این نیز وجود حقیقی پیدا نمی کند جز از این راه که آنان دارای یک عقیده، یک دین و یک هدف، یک نظام گشته، اسباب یگانگی را فراهم و عوامل اختلاف را از بین ببرند.

کل اسلام در سه چیز خلاصه می گردد، اول عقیده و ایمان و لوازم آن دوم تذکیه و تهذیب نفس یعنی اخلاقیات، سوم عمل صالح و کرداد شایسته، اگر همه اسلام را بررسی کنیم جز اثبات این سه و نفی اضدادشان چیزی نمی یابیم.